

közi fóruma. Megindította az *Ungarische Bibliothekot*, a magyarság problémáival foglalkozó kiadványsorozatát és különös figyelemmel a magyar specifikumra, más könyveket is adott ki. Így ő az, aki Bartók Bélának a magyar népdalról írott művét kiadta, miután éveken át nem akadt magyar kiadó, sem tudományos fórum, mely a magyar kultúra egyik legelőkelőbb képviselőjének ezt a monumentális alkotását kinyomassa. Utolsó műve is: a magyar népballadák német kiadása, hitvallása annak a programmnak, melyet a magyar kultúra *igazi* értékeinek közvetítésével vállalt.

Tanszéke mellett megcsinálta a berlini magyar intézetet, s ennek könyvtárát oly gazdagon felszerelte, hogy a magyar irodalom és általában a magyar élet iránt érdeklődő német a lehető legteljesebb anyagot találja meg benne. Majd mikor német tanítványai megnőtték, egész kis csoport «hungarológus» — a szó is az ő alkotása — állt már mellette: a mag jó talajba hullott.

Mindezt — s ő, magyar olvasó, itt jön az igazi csoda, — nem a magyar állam pénzen és támogatásával teremtette meg, hanem egyesegyedül kimeríthetetlen szervező- és alkotóerejéből! A magyar állam kegye csak utolsó éveiben kísérte, mikor alkotásai már túlnőttek az első kezdet szerény keretein.

Mikor a Collegium Hungaricumot, a Berlinben tanuló magyar diákok otthonát, megalapítja, akkor már mögötte van a magyar kormányzat, mely közvetkező, expanzív kultúrpolitikájának tengelyében ott találta Gragger Róbertet és felmérve tevékenységének nagy értékét, igen jelentékeny anyagi eszközökkel sietett segítségére.

Munkájának lázas ritmusában sietette-e vajjon az a tudat, hogy testét titkos kór emészti — nem tudjuk. De hogy fiatal életét munkával, intenzív munkával töltötte ki, azt senki sem tagadhatja; olyan munkával, melynek éltetője volt lelkének idealizmusa, eredménye pedig egy sor alkotás, melyre normális életkort megért emberek is büszkének lehetnének. A magyar kormányzat és tudományos élet érzi, hogy egyik legfontosabb szervét veszítette el benne, mi, barátai, pedig siratjuk gyermeki tisztaságú szívét, derűs, optimista kedélyét, mely most már ezután körünkől szüntelen hiányozni fog.

Eckhardt Sándor.

Színházi szemle.

Nincs a magyar drámairodalomnak még egy olyan népszerű darabja, mint *Az ember tragédiája*. Mióta Paulay Ede színrehozta, azóta változatlan vonzóerővel tartja műsoron magát. Épen ezért nem csodálatos, hogy a színpadi rendezésnek mai forrongó korszakában új meg új scenirozással, új meg új rendezői eligondolással igyekeznek a darabot a közönség elé hozni.

A Nemzeti Színházról alig egy-két évvel ezelőtt már láttunk egy modernebb szellemű színrealkalmazást s íme ma ugyanez a színház egy újabb megoldással próbálkozik. S valóban, ez új jobb az előbbinél. Amannak is voltak értékes gondolatai, de egy-két jelenetnek túlzottan expresszionista formája nem illett a mű stílusához, a tömegek mozgása pedig gépszerűsége miatt néhol nagyon erőltetett benyomást tett.

Az új rendezés nagyvonalú egyszerűsége törekszik. A színpadot egész magasságában kinyitja s az oldalra álló hatalmas oszlopok szinte az égbe látszanak szaladni. Kétszélről lépcsősor visz a magasba: felső végüket híd köti össze. Elöl, a két lépcső és a híd nyílása között egy belső tér marad. A színpadnak e váza sohasem változik s csak a középük helyezett díszletek adnak más-más képet nekik. A játék e soktagolós tér mindenik pontján gyakran egyszerre folyik, néha azonban csak egyik részén, melyre ilyenkor erős fény vetődik s a színpad többi helye homályban marad. A világítási effektusok különben is nagy szerepet játszanak.

Ez a szkematikus színpad a maga nagyszabású egyszerűségével erősen emeli az előadás monumentálisitását s a darab stílusát méltóképen fejezi ki. Némi hátránya azonban, hogy állandóságával a meg-megújuló képek hosszú során keresztül kissé egyhangyúvá válnak s az előadás vége felé már bizony bágyasztó hatást tesz a nézőre.

Adám szerepét, az első előadások után megbetegedett Abonyi Gézáról a színház fiatal tagja, Lehotay Árpád vette át. Fiatal kora és színészi járátlansága többször kiütözött, de egyúttal tehetsége is lépten-nyomon látszott. A szavakat szépen ejti, a pathetikusabb helyeken — igen helyesen — nem retten vissza a szavalástól, a szöveget vers-tani zökkenők nélkül mondja, helyesen interpretálja s csak mozgásának egyhangúsága és némi technikai fogyatkozások mutatják a kezdőt. Mint

Tankréd és mint Danton volt a legjobb s a paradicsomi színből is elég jól indult. Legkevesebbet adott a Kepplerszínből, de ez nem is csoda: e jelenet-höz több lelki elmélyedés kell, mint amennyi egy bármilyen tehetséges fiatalemberben is meglehet. Egész játékkal általában méltó várakozást ébresztett maga iránt.

Évát Tasnády Ilona játszotta. Változatosság nincs sok a játékában, de nagy finomsága és érzelmi mélysége sok szép jelenetet produkált. Mint Borbála és mint a londoni szín polgárleánya nyújtott a legkevesebbet, azonban mint Miltiades felesége, és márkinő s mint Izóra igen jó volt, és különösen szívbe markolt a falanszter jelenetben. A gyermekétől elszakadni nem akaró anyának fájdalomra meg-rázóan igaz hangokat talált. A szöveg emelkedettebb helyeit ő is igen szépen «szavalta».

Ódry Luciferje minden ízében mutatta e kiváló színész nagy intelligenciáját. Amellett egész játéka olyan hangsúlyt, olyan jelentőséget adott a Gonosz-nak, hogy valóban elfogadtuk az Úr ellenjátékosának. Felfogásához azonban némi tekintetben szó fér. Úgy képzeljük, hogy nem kellene Lucifer ennyire dühös ördögnek felfognia. Madách többször igenis élesen utal rá, hogy elsősorban a hideg értelem képviselőjét akarta benne rajzolni, aki amellett azzal is tisztában van, hogy végzete az örökös bukás és új erővel való felemelkedés. Már pedig, aki ennyire tudja sorsát, az aligha lehet olyan vehemensül dühös, mint Ódry. Szerencsére azonban e fortisszimó csak a keretjelenetekben érvényesült, az álomképben kissé nyugodtabb hangjait hallottuk, bár néha itt is indokolatlanul heves volt. Miért kell az elméledő helyeket is olyan polemikus tűzzel mondani, mint például Ódry a Tankréd-jelenetnek a kor és egyén viszonyáról való megállapítását mondta? («A kor folyam...» stb.) Kissé kellemetlen megemlíteni, de kénytelenek vagyunk vele, hogy ez a nagyon intelligens színész ismét sok versrontó hibát ejtett.

A többi szereplő közül kiemelékre méltó Sugár Károly, aki az egyiptomi rabszolgát, az athéni demagógot és a falanszter öregjét elsőrangúan játszotta, valamint Ónodi Ákos is, aki Péter apostol beszédét szépen mondta el. Gál mint patriarcha, mint Rudolf császár, mint Lovel és mint a falanszter tudósa a maga szokott aprólékosságá-

val túljátszotta e szerepeket. Egy teljesen hibás mozdulatáról évek óta nem tud letenni: amikor a koponyavizsgálat után az egyik gyermeket orvosnak, a másikat pászornak szánja, e második megállapításnál lenézően legyint, pedig a falanszter-felfogás szerint orvos és pásztor között nem lehet értékkülönbség.

A tömeg mozgása általában igen jó; a forradalmi szín mozgalmassága különösen sikerült. Hatásos ötlet az is, hogy a falanszterjelenetben az egyformára fegyelmezett tömeg Ádám és Éva szenvedélyének láttára izgalomba jön, a katonai diszciplína egy pár pillanatra felbomlik, de a tudós korbácsának csattanására újra fagyos rendbe verődik. Különben ez a korbácsolás is találó: a nézőnek eszébe jut, hogy az egyiptomi jelenetben is ez tartott fegyelmet. Rabszolgáság tekintetében a kommunizmus miben sem különbözik a deszpotizmustól.

Még csak egy szót a szöveg kihagyott részéről. Természetes, hogy a költeményt sem terjedelme, sem pedig gondolati súlya miatt nem lehet mindenestől a színpadra cipelni. A végső színből azonban az Úrnak a dráma felvetett problémáját megoldó szavaiból nem volna szabad olyan sokat törölni. Lehetetlen, hogy az előadásból éppen a legfontosabb sorok maradjanak ki.

*

A Kamara-Színház magyar ujdonságának, Dr. Nikodémusznak szerzője, Vándor Kálmán nyilván a kabaréstílus befolyása alatt fejlesztette drámaírói képességét. Ismeri a színpadi hatás titkait és egyes jeleneteit mindig ügyesen építi fel. Am a jelenetek kapcsolásával már baj van. Következetlenség, logikátlanúság szinte kergetik egymást. Lélekrajzában a sablonnál marad. Művének hangulati egységéhez is szó fér: valószínűnek indul, de többször elsiklik a fantasztikum irányába.

A darab különben bátran befejeződhetné a második felvonásban, mely után a legrégebb színházlátogató sem tudja, hogy mi jöhet még az utolsóban. Az írónak a jelenetek alkotásában való ügyessége azonban e teljesen fölösleges felvonásból is kitűnik s e képessége még itt-ott érdekessé is tudja tenni ezt a szerkezeti szempontból egészen henye részt.

Hogy Vándor Kálmán színpadi képességei nem jelentéktelenek, azt e darabja éppen úgy mutatja, mint a

mult évadban bemutatott egyfelvónásosa, ám ha valóban értékes művet akar alkotni, akkor a kabaréstíluson — amelynek mint iskolának némi értékét nem akarjuk kétségbevonni — okvetlenül túl kell fejlődnie.

*

A másik magyar ujdonság Schöpflin Aladárnak a Nemzeti Színházban bemutatott *Pirosruhás hölgy-e* volt. Aki a regényt ismeri, melyből a szerző e darabot színpadra dolgozta át, az sajnálkozással állapította meg, hogy mennyire elromlott a téma. Arról nem is beszélünk, hogy az elbeszélés formájában igen érdekes történet, milyen elnyújtotta vált a színpadon, — ez elvégre a regényből színpadra helyezett művekkel gyakran mesélik — legkellmetlenebb azonban az, hogy az egésznek művészi értéke veszedelmesen alábbszállott. Ami ott komolyhangú elbeszélés volt, az itt vígjáték-tónusra hangolódott át, — amott a problémafelvetésnek igazsága és bátorsága gyönyörködtetett, itt nyárspolgári kicsinyesség fullasztott, — ott jól rajzolt, jellegzetes epizódalakok éltek, itt lélektelen patronok üntattak. Vajjon mi bírhatta rá a szerzőt erre a művészi gyermekgyilkosságra? Talán a háború utáni közönség alacsonyabb ízlésének és mindenáron való nevető ösztönének akart-e engedményeket tenni akkor, amikor szép és értékes regényt így elnyomított? Nem vagyunk ellenségei a vígjátéknak, ez is lehet mélyen igaz, léleküdtően derűs vagy fölényesen szatirikus, de az a vígjátéki modor, amely pár esztendő óta színpadjainkon megvetette lábát, inkább csak a közönség emberi és művészi középszerűségének való hízelgés, mintsem az igazi művészet irányában való nevelés. S a kritikus Schöpflinnek látnia kellene, hogy ebből a divatból a közönséget inkább ki kellene vezetni, mint benne megrögzíteni s épen öneki, aki éles szemével és finom tollával annyi igaz irodalmi értéket tudott a magyar olvasó publikumnak megmagyarázni — éppen öneki nem volna szabad magát ettől a divattól elszédíttetnie.

Sajnos, a Nemzeti Színház előadása még túlozta is a komikumot s a komoly regényből vígjátékká gyúrt darabot sokhelyütt bohózáttá játszotta. A rendezés e hibájáért színészeinket nem tesszük felelőssé, épen ezért nem is írunk játékokról.

Nagyon szeretnők, ha Schöpflin Ala-

dár irodalmi pályáján e darab igen hamar különb alkotásokkal elfelejtettet muló epizóddá válának.

*

Paul Raynal, francia drámaírónak *Egy ismeretlen katona* című színművét nagy kíváncsiság előzte meg. A szerzőt antimilitarista és défaite-ista tendenciával vádolták meg. A vád sajnos igaznak bizonyult s a Belvárosi Színház részéről valóban tapintatlanság volt bemutatni. Ha már azonban szírekerült, szeretnénk a darabban pusztán művészi értékelés szempontjából foglalkozni.

Az író, úgy látszik, ahhoz a modern francia iskolához tartozik, amelynek a külsőségek minimumra csökkentése s a mondanivaló lényegére való koncentrálás a jelszava. E tekintetben műve Géraldy *Szeretni*... című darabjához hasonlít, ahol szintén pusztán három szereplő játssza végig a három felvonást. Sőt Paul Raynal merészsége még Géraldyt is túlmegy, amikor az elég hosszú második felvonásban a harmadik szereplőről is lemond. Hogy mindamellett a darab le tudja kötni az érdeklődést, ez írójának kiváló képességeit mutatja. Nagy hibája azonban, hogy témája köré gyakran túlságosan szövevényes gondolatcikornyát rajzol s mondanivalóit nem egyszer szavak árjába fullasztja. A realista technika sok fölösleges motívumsallangját itt a pompázó retorika cifraságai helyettesítik.

A fiatal katonát és menyasszonyát Táray Ferenc és Simonyi Mária játsszák. Felfogása mindkettőnek kifogástalan, de egyikük sem elég változatos színészegettség ahhoz, hogy szinte szakadatlan színpadon-létük ne válják végül is fásasztóvá. Elevenebb hatást tesz a közönségre Gellért Lajos, aki az apát játszotta. Igaz, könnyebb is a feladata: kevesebb ször jön a színpadra, nincs alkalma magát megúratni. Egyébként mindhárman igyekeznek a darab tendenciáját diszkrétan megjátszani, a közönség azonban a maga közbezügő tapsaival nagyon is aláhúzza a legkényesebb mondatokat.

*

A másik külföldi szerző, aki a mult hetekben műsorra került, az újabban népszerű Galsworthy volt. A Magyar Színházban játszott *Menekülő asszony* e kiváló írónak azonban nem a legjobb munkája. Galsworthy nemesebb művészi céljai, az alacsonyabb hatásesszükszök

puritán kerülése, a témafelvetés nagy komolysága és a lélekrajz finomsága itt is érvényesülnek, de a darabnak épen legfontosabb motívumait homályosítja zavar. Hőse egy szerencsétlen asszony, aki végül is öngyilkossá lesz. Mi az oka ez eltévesztett életnek? Az író nagy támadóélel teszi felelőssé az angol gentlemanfelfogás rideg korlátoltságát, de ugyanakkor általánosan a férfiak hitványsága felé is erős vágásokat mér, hogy megint máshol hősnőjének gyöngeségét állítsa okul. Az indokolásnak e zavara miatt nem válik azután ki plasztikusan a mű mondani- valója.

A Magyar Színház nagy gondal hozta színre a darabot, de mintha a realista külsőségeket fölöslegesen halmozta volna: igaz, az író ábrázolási módja valószerű, de nem kicsinyesen az. A két főférfiszerepet Törzs Jenő és Csontos Gyula játszották, mindketten becsméletesen, de valami különösebb elmélyedést egyiknél sem tapasztaltunk. Gombaszögi Frida hibáiról sokszor esett már szó e hasábokon. Most is bántóak voltak azok, de — legyünk igazságosak — egy jelenete kiválóan sikerült. Mikor a mérget megissza, a pár perc alatt bekövetkező halált annyi igazsággal, a mozgásnak olyan finomságával, takarékos egyszerűségével és mégis nagy kifejező erejével játszotta meg, hogy bárcsak e jelenethez hasonlólt máskor is nyujtana. — Forrai Rózsi egy jelentéktelen epizódszerep túlságos kiemelésével bántóan dobta szét a kompozíció kereteit.

A közönség nem érdeklődik felettébb a darab iránt.

Galamb Sándor.

Művészeti szemle.

A Múcsarnok őszi kiállítása.

A Múcsarnok ezidei őszi kiállításán csaknem valamennyi számottevő művészegyesületünk részt vett. Több mint 600 műtárgy került a 13 terem falaira és a szoborállványokra. Szerepelt a Benczur Társaság, a Céhbeliek, a Paál László Társaság, a Képzőművészek Egyesülete, a Képzőművészek Új Társasága, egy természet Kémény Jeno hagyatéka töltött meg és persze számos csoporton kívül álló művész munkájával is találkozott a tárlatlátogató.

Az anyag nagy volt, de nem elsőrendű. Igen sok derék, komoly munkát láttunk, de nagy általánosságban a középszerűség jellemezte a műveket, igen sok műtárgy pedig ezt a színvona-

lat sem érte el. Ez a közepesség nyomta reá bélyegét ezúttal leghaladóbb szellemű művészeinknek, a KUT tagjainak itt szereplő gyűjteményére is. Az egész tárlat úgy hatott a termék hosszú sorát végigbarangoló tanulmányozóra, mint-ha művészeink csak arra gondoltak volna, hogy lehetőleg olyan műveiket küldjék be ezúttal, melyek legtöbb reménnyel ostromolják majd meg a nem is túlnyomó igényű vásárlóközön-séget. (Tán a téli gondok szorították arra az ecset és véső forgatóit, hogy most ne az izgalmas feladatok megoldási próbáit vigyék a nyilvánosság elé, hanem azokat a munkákat, melyek mindenáron vevőt keresnek?)

Most hát egyszer megint megvalósult volna a Múcsarnokban az egyakol eszméje, de, sajnos, főleg abban, hogy az egyes termék anyaga — az átlagosságban rokon egymással. A tárlatokat ritkábban látogató közönség előtt a KUT-csoport gyűjteménye letompított volta dacára is forradalmiasan hatott, de csak viszonylagosan, mert e lobogó alatt sokkal szélsőségesebb törekvéseket láttunk már megnyilvánulni.

Ezen a tárlaton alig nyílt alkalom arra, hogy a művészlélek nagy vajudásainak, a színnel és vonallal való bravuros birkózásoknak tanúi lehessünk. A művészek túlnyomó része csak mesterségbeli tudását vitte ezekbe a munkákba, nem pedig bensejének izgalmas izzását. A műhely száraz levegője érzett a tárlaton, de azért nem akarjuk lebecsülni a sok tisztes eredményt, csak épen a lelkesedésre nem látunk most semmi okot. Utóvégre a képek és szobrok zöme épúgy születik, mint a versek túlnyomó része, nem gyúlhat ki mindig az isteni szikra. Különben is az ilyen nagy, évadi kiállítások a párisi Grand Palais-ban és másutt is túlnyomólag átlagos szintűek, a mindenkori lehiggadt eredmények mutogatói. Az átlagosság illeten felöltése mellett még mindig jó tanulságot vonhatunk le művészetünk mindenkori általános állásáról. A Múcsarnok nagy tárlata pedig azt mutatja, hogy épenséggel nincs okunk szégyenkezni, mert a színvonal így is könnyen eléri a más nemzetbeliek eredményének nivóját.

Az elmondottak ezúttal fölmentenek bennünket az alól, hogy teremről-teremre járva fásaszto részletezéssel mondjuk el bírálatunkat a túlságosan is nagyszámú műtárgyról. Akármilyen hosszú névsort iktatnánk ide, nem változtatna kifejtett ítéletünkön. Örü-